

ISTRAŽIVANJE O UKLJUČENOSTI CIVILNOG DRUŠTVA U IZRADI STRATEGIJE RAZVOJA I REDUKCIJE SIROMAŠTVA CRNE GORE

Podgorica, novembar 2004.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
1.1 Ciljevi istraživanja	3
1.2 Aktivnosti projekta	3
1.3 Metodologija	4
1.4 Uzorak	4
2. REZIME	5
3. NALAZI ISTRAŽIVANJA	6
3.1 Odgovori NVO na upitnik (o procesu)	6
3.2 Stavovi NVO na fokus grupama (o procesu)	7
3.3 Stavovi predstavnika medija (o procesu)	10
3.4 Stavovi predstavnika Saveza samostalnih sindikata Crne Gore(o procesu)	12
3.5 Stavovi predstavnika Saveza penzionera Crne Gore (o procesu)	13
3.6 Stavovi predstavnika donatora (o procesu)	14
3.7 Stavovi predstavnika Ministarstva rada i socijalnog staranja (o procesu)	18
3.8 Stavovi predstavnika NVO o sadržaju Strategije	20
4. ZAKLJUČCI	23
5. PREPORUKE	23
6. DODACI	24
6.1 Stavovi NVO o procesu izrade Strategije (fokus grupa Bar)	24
6.2 Stavovi NVO o procesu izrade Strategije (fokus grupa Bijelo Polje)	27
6.3 Stavovi NVO o procesu izrade Strategije (fokus grupa Podgorica)	30
6.4 Stavovi NVO o procesu izrade Strategije (fokus grupa Podgorica - članice Odbora civilnog društva)	32

Zahvaljujemo svima koji su učestvovali u realizaciji istraživanja

1. UVOD

Strategija razvoja i redukcije siromaštva (u daljem tekstu Strategija) je instrument politike Svjetske banke koji, kao sveobuhvatni analitički okvir, integriše u sebi makro-ekonomske, strukturalne i socijalne elemente čiji je cilj da stvori set politika i procedura za smanjenje siromaštva. Učešće i konsultacije sa zainteresovanim subjektima u društvu, odvijanje procesa analize siromaštva, razvijanje relevantnih indikatora siromaštva i definisanje plana implementacije i monitoringa implementacije su glavna obilježja ovog procesa.

Maja 2002. godine Vlada Republike Crne Gore pokrenula je proces izrade Strategije razvoja i redukcije siromaštva, koji je završen u novembru 2003. Posebno je apostrofirani participativni pristup, kao najbolji način uključivanja zainteresovanih u proces koji se tiče svih građana. Tokom izrade dokumenta, Upravljačka jedinica (zadužena za koordinaciju i vođenje procesa) održala je 21 sastanak u svim crnogorskim opštinama, održane su 3 nacionalne konferencije, a posebna telefonska linija bila je dostupna svim zainteresovanim. U izradi dokumenta učestvovao je određen broj crnogorskih nevladinih organizacija; one su sprovele više istraživanja o kojim su podnijele izvještaje (9 izvještaja dostavljeno je Upravljačkoj jedinici); učestvovala su i u određenim organizacionim jedinicama (tijelima, savjetima) zaduženim za izradu dokumenta.

U cilju boljeg sagledavanja procesa izrade Strategije, uočavanja problema i definisanja preporuka za uspješnu realizaciju Strategije, Catholic Relief Services (CRS) i Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO) realizovali su od januara do septembra 2004. godine projekat **“Procjena uspješnosti uključenosti civilnog društva u izradu Strategije razvoja i redukcije siromaštva Crne Gore”**.

1.1 Cilj projekta

Cilj ovog projekta je ocjena samog procesa izrade Strategije tj. uključenosti civilnog društva, kao i procjena stepena uticaja dokumenata koje su uradile NVO na sam dokument Strategije Projekat je regionalnog tipa i, osim u Crnoj Gori, implementirao se istovremeno u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Albaniji.

1.2 Aktivnosti projekta

Prikupljanje materijala - izvještaja koje su u procesu izrade Strategije uradile nevladine organizacije, sindikati, mediji.

Preko e-mail liste CRNVO upućen je poziv nevladinim organizacijama, predsjedniku SSS (Savez samostalnih sindikata) i strukovnim - biznis asocijacijama, koje su bile direktno uključene u proces izrade Strategije, da nam dostave informacije o njihovom učešću u procesu.

Prikupljanje mišljenja predstavnika NVO o procesu izrade Strategije i njenom sadržaju (putem upitnika) - Upitnik je imao cilj da ispita: informisanost NVO o samom procesu izrade Strategije, uključenost nevladinih organizacija, njihovo mišljenje o sadržaju Strategije i uticaju koji je NVO sektor imao na sadržaj. Distribucija upitnika nevladinim organizacijama koje se nalaze u bazi podataka CRNVO vršena je putem lista “Građanin”, koji izdaje CRNVO (na 800 adresa NVO u Crnoj Gori). Upitnik je distribuiran i preko e-mail liste CRNVO (oko 350 korisnika).

Prikupljanje mišljenja predstavnika NVO o procesu izrade Strategije (putem fokus grupa)

Sa nevladinim organizacijama iz sve tri regije (sjever, centar i jug) realizovane su fokus grupe. Pozvane su aktivne organizacije koje nijesu direktno učestvovala u nekim istraživanjima ili tijelima *Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO)*

koja su radila na dokumentu. Cilj rada u fokus grupama je bio da se ispita informisanost NVO o samom procesu izrade Strategije, prikupe mišljenja o nedostacima procesa (naučene lekcije) i dobiju preporuke kako bi proces mogao biti unaprijeđen. Na ovim fokus grupama učesnicima su podijeljena dokumenta, koja su izradile nevladine organizacije u procesu izrade Strategije, kao i sama Strategija. Učesnici fokus grupa su zamoljeni da pročitaju dokumenta i da kroz naknadno dostavljen upitnik daju ocjenu o stepenu uticaja tih dokumenata na sam dokument Strategije. Održana je i jedna fokus grupa sa organizacijama koje su bile u Savjetodavnom odboru civilnog društva.

Prikupljanje mišljenja nevladinih organizacija o stepenu uticaja dokumenata koja su uradile NVO na sam dokument Strategije

Posebno kreiran upitnik podijeljen je svim nevladinim organizacijama koje su učestvovala na fokus grupama (31 organizacija).

Prikupljanje mišljenja drugih učesnika procesa

Putem intervjua su prikupljena mišljenja predstavnika Saveza samostalnih sindikata, donatora, predstavnika Vlade i Saveza penzionera, a mišljenje predstavnika medija prikupljeno je putem fokus grupe.

1.3 Metodologija

U ovom istraživanju korišćene su metode tradicionalnog i participativnog tipa. Korišćen je upitnik, fokus grupe i strukturirani intervjui.

1.4. Uzorak

U istraživanju je učestvovalo 89 nevladinih organizacija iz južne, sjeverne i centralne regije Crne Gore. Na upitnik, koji je prosljeđen nevladinim organizacijama koje se nalaze u bazi podataka CRNVO (putem e-mail liste i putem lista "Građanin"), odgovorilo je 58 nevladinih organizacija. Na fokus grupi u Bijelom Polju, organizovanoj za nevladine organizacije sa sjevera, učestvovali su predstavnici 12 organizacija: Ženski centar - Kolašin, Roditelji za učenike - Kolašin, Društvo za borbu protiv šećerne bolesti - Rožaje, Udruženje inženjera i tehničara "Science" Rožaje, Ženski centar - Berane, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja – Berane, Omladinski savjet – Berane, Modus Acquirendi - Bijelo Polje, Žene za bolje sutra - Bijelo Polje, Udruženje djece i omladine sa posebnim potrebama - Bijelo Polje, Organizacija slijepih Bijelo Polje i Mojkovac, Udruženje "Patrija" – Berane - Andrijevića.

Na fokus grupi u Baru, organizovanoj za nevladine organizacije sa juga, učestvovali su predstavnici 9 organizacija: Ekološko društvo "Kalimero" - Ulcinj, Udruženje Starobarana - Bar, NVO Artis - Ulcinj, Udruženje raseljenih lica Kosmet - Bar, NVO Otvorena škola - Bar, Eko centar "Delfin" - Kotor, Društvo roditelja djece sa posebnim potrebama - Bar, NVO Adria - za osobe sa posebnim potrebama - Sutomore, Organizacija slijepih za Bar i Ulcinj - Bar.

Na fokus grupi u Podgorici, organizovanoj za nevladine organizacije iz centralne regije, učestvovali su predstavnici 6 organizacija: Udruženje mladih s hendikepom Crne Gore, Green home, Sigurna ženska kuća, Ekološko - pravni centar, Dječiji horizonti, CAZAS.

Na fokus grupi organizovanoj za predstavnike nevladinih organizacija koje su učestvovala u radu Savjetodavnog odbora civilnog društva (u procesu izrade Strategije), učestvovali su predstavnici 4 organizacije: "Početak", "Rom", "Humanitarac" i "Feniks".

Svoje mišljenje su iskazali i novinari 4 crnogorska medija: "Monitor", Televizija IN, Agencija "Mina biznis" i radio "Antena M", kao i predstavnici Saveza penzionera Crne Gore, Saveza samostalnih sindikata, Ministarstva rada i socijalnog staranja i donatora-UNDP i UNICEF.

2. REZIME

Ovaj dokument sadrži informacije o rezultatima istraživanja uspješnosti uključenosti civilnog društva u izradi Strategije razvoja i redukcije siromaštva Crne Gore.

Istraživanje je realizovao Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO), uz podršku Catholic Relief Services (CRS). Istraživanje sadrži stavove predstavnika nevladinih organizacija, sindikata i medija o samom procesu izrade Strategije, odnosno uključenosti civilnog društva u proces, kao i stavove o stepenu uticaja dokumenata (istraživanja) koja su uradile nevladine organizacije na sam dokument Strategije.

Pored stavova predstavnika civilnog društva, ovo istraživanje sadrži i stavove predstavnika donatora i Ministarstva rada i socijalnog staranja o uključenosti civilnog društva u sam proces.

U istraživanju je učestvovalo 89 nevladinih organizacija iz cijele Crne Gore. Stavovi ispitanika prikupljeni su metodama: upitnika, intervjuja i fokus grupe.

Ključni nalazi istraživanja su:

- ❑ Nivo informisanosti nevladinih organizacija i ostalih organizacija civilnog društva se razlikuje, neki su bili bolje, a neki lošije (ili nikako) informisani;
- ❑ Način informisanja nije bio adekvatan; istovremeno, sadržaj poruka je bio neprilagođen građanima;
- ❑ Stepen zainteresovanosti civilnog društva za ovu problematiku je različit;
- ❑ Komunikacija između Vladinih institucija i nevladinih organizacija nije bila zadovoljavajuća, gotovo nikada nije bilo povratne informacije o stavovima NVO;
- ❑ Sam proces je prekratko trajao;
- ❑ Uticaj NVO na proces nije bio velik;
- ❑ Uticaj NVO na sadržaj dokumenta nije bio značajan, stavovi NVO nijesu se dovoljno razumjeli, uvažavali na mjestima odlučivanja;
- ❑ Vladin i nevladin sektor su ušli u ovaj proces nedovoljno pripremljeni - učesnicima u procesu nedostajalo je znanja i vještina koji bi doprinijeli kvalitetnijem vođenju procesa i izradi kvalitetnijeg dokumenta.

3. NALAZI ISTRAŽIVANJA

3.1 Odgovori NVO na upitnik (o procesu i sadržaju)

Na adrese 800 nevladinih organizacija, kao dodatak lista "Građanin", prosljeđen je upitnik. Takođe, isti upitnik je distribuiran i putem e-mail liste CRNVO (oko 350 nevladinih organizacija). Na pitanja koja su se ticala procesa izrade Strategije i učešća nevladinih organizacija, kao i uticaja na sam dokument, dobili smo sljedeće odgovore.

1. Da li ste upoznati sa procesom izrade Strategije?

Nismo upoznati	9
Upoznati smo iz medija	25
Dobijali smo informacije od nevladinih organizacija	28
Dobijali smo informacije od Vlade RCG i Upravljačke jedinice	12
Informisali smo se na drugi način	12

2. Da li ste imali prilike da učestvujete u procesu i utičete na sadržaj dokumenta?

Nismo imali priliku	34
Učestvovali smo u davanju mišljenja na fokus grupama	17
Učestvovali smo u radu zvaničnih tijela civilnog društva posvećenih Startegiji	7
Direktno smo pružali informacije koje smo prikupili kao NVO	10

3. Da li je, po vama, vaša organizacija imala dovoljno informacija o samom procesu?

Ne uopšte	13
Vrlo malo	28
Dovoljno	19
Mnogo	3
Potpuno informisana	1

4. Da li se vaši prijedlozi, sugestije, mišljenja i stavovi prepoznaju u završnom dokumentu Strategije?

Ne nalaze se u dokumentu	38
Prepoznajemo neke od naših komentara	19
U potpunosti su uvaženi i prezentovani	3

5. Da li ćete na neki način biti uključeni u praćenje realizacije dokumenta Strategije?

Ne namjeravamo	9
Planiramo samostalne inicijative	5
Rado, ukoliko bi bili pozvani od neke organizacije-institucije	46
Već smo uključeni kroz... (navedite)	6

6. Kako vidite ulogu organizacija civilnog društva, posebno NVO, u procesu izrade Strategije?

Nijesu mnogo doprinijeli procesu i sadržaju dokumenta	19
Vlada nije prihvatila komentare NVO	21
NVO su u značajnoj mjeri uticale na proces i sadržaj	24

Napomena: neke organizacije su svoje odgovore iskazivale kroz popunjavanje više kolona.

3.2 Stavovi NVO na fokus grupama (o procesu izrade Strategije)

U cilju prikupljanja mišljenja nevladinih organizacija o procesu izrade Strategije i monitoringu realizacije Strategije, održane su 4 fokus grupe: u Baru (učestvovalo 9 organizacija), Bijelom Polju (učestvovalo 12 organizacija) i dvije u Podgorici - jedna sa predstavnicima nevladinih organizacija koje nijesu bile uključene u Savjetodavni odbor civilnog društva (učestvovalo 6 organizacija) i druga sa predstavnicima nevladinih organizacija koje su učestvovala u radu Savjetodavnog odbora civilnog društva (učestvovalo 4 organizacije). Na fokus grupama je primijenjena tehnika "grupna diskusija". Ovdje prenosimo zbirna/obrađena kazivanja učesnika fokus grupa, a u dijelu 6 (Dodaci) možete pogledati integralne verzije po gradovima.

Pitanja za učesnike

1. Koliko ste upoznati sa procesom izrade Strategije? (Na koji način ste došli do informacija?)

- Putem medija.
- Putem seminara, sastanaka koje je organizovalo Ministarstvo rada i socijalnog staranja (gdje su dobili i materijal).
- Neki su i direktno učestvovali u nekim projektima nevladinih organizacija, pa su na taj način došli do informacija.
- Na lokalnim tribinama, koje je organizovalo Ministarstvo rada (Upravljačka jedinica), na kojima je građanima predstavljen dokument Strategije i gdje su tražena mišljenja građana. (*"Taj skup je trajao jako malo, tako da nije bilo vremena za sugestije."*)
- Preko e-mailova i upitnika koje su dobijali od nevladinih organizacija, koje su u proces bile uključene od njegovog početka.
- Međunarodne organizacije koje su učestvovala u procesu izrade Strategije prosljeđivale su informacije nevladinim organizacijama.
- Pojedini predstavnici NVO rekli su da uopšte nijesu bili upoznati sa cijelim procesom.

2. Da li je, po vama, vaša organizacija imala dovoljno informacija o samom procesu i načinu na koji se možete uključiti u proces izrade dokumenta - Strategije?

- Bili su u toku, ali nijesu imali dovoljno informacija o načinu kako da se uključe u proces izrade dokumenta.
- Medijska kampanja je odlično odrađena (radio i TV), bilo je dovoljno poziva, svi su mogli, ako su htjeli, dobiti kvalitetnu informaciju. Lifleti koji su odrađeni za tu priliku ostavljeni su svuda gdje su ih i “obični” građani mogli vidjeti – u opštinama, na ulici....
- Ministarstvo rada (Upravljačka jedinica) je moralo biti aktivnije, trebalo je da pošalju neko zvanično obavještenje.
(“Mi smo pitali Ministarstvo zašto nas niko nije ni o čemu obavještavao, a dobili smo odgovor da treba poslati zvaničan dopis.”)

3. Šta je u pogledu informisanja i uključivanja građana i NVO moglo da bude urađeno drugačije – bolje?

- Informisanost je bila dobra, a što se građani nijesu dovoljno uključili pokazuje da više ne vjeruju samo pisanju, već očekuju i konkretne aktivnosti.
- Građani malo poznaju problematiku i tu je veliki propust koordinatora procesa.
- Nezainteresovanost i građana i NVO, građani razmišljaju da li će im se isplatiti trud.
- Proces informisanja je trebalo da bude bolje organizovan na lokalnom nivou (uključiti mjesne zajednice u proces informisanja građana o Strategiji).
- Da država bude više zainteresovana, da se građani više uključe (veći broj fokus grupa i neposrednih kontakata).
- Da Vlada obuči ljude – formira timove, koji će u radu sa fokus grupama doći do informacija o uzrocima i mogućim rješenjima problema siromaštva.
- Primijeniti što veći broj tehnika u ispitivanju javnog mnjenja (upitnici, intervjui, ankete..).
- Vlada je morala da obezbijedi više finansijskih sredstava NVO-ima za sprovođenje istraživanja.
- Izrada adekvatnog spota.
- Uvođenje informativnih telefona - besplatna linija.
- Objavljivanje informatora sa svim informacijama o projektu.
- Uputiti informacije ciljnim grupama (označiti koji dio Strategije je direktno vezan za problematiku kojom se bave).
(“Iznenadeni smo ovakvim pristupom prema romskim organizacijama. Dali su nam mogućnost da se uključimo kroz građanske forume, rađene su fokus grupe sa Romima, djecom sa posebnim potrebama. Trebalo je napraviti neku publikaciju u vidu informatora koji bi sadržao samo kratke informacije o samoj Strategiji. Treba napraviti neki letak, ukoliko se ima novca, sa ovim informacijama.”)
- Da u jednom dodatku, koji bi išao sa dnevnim novinama, izađe informacija o samom projektu. Sa TVCG napraviti dogovor da se povremeno naprave razgovori sa donatorima, Vladom, nevladinim organizacijama, da bi mogli da prezentuju svoj rad i u tim emisijama dati informacije o samom projektu kao i o projektima organizacije.

4. Da li ste imali prilike da učestvujete u procesu i utičete na sadržaj dokumenta?

- Ispunjavali upitnike.
- Bili na skupovima koje je organizovala Upravljačka jedinica.

- Rad sa fokus grupama osoba sa posebnim potrebama.
- Nijesu imali priliku da učestvuju.
- Učestvovali na skupovima, nemaju povratnu informaciju koliko je njihovih primjedbi uvaženo.
- Iskazali predloge, sugestije i komentare u odnosu na Izvještaj o uzrocima siromaštva i preporuke civilnog društva.
- Učestvovali u projektima nevladinih organizacija.

(“Koliko je urađeno, koliko su se svi potrudili, dobro je, ali ne treba se zadržati na tome, nego se treba potruditi da to što je napisano bude i realizovano”.)

5. Koje su, po vama, ključne zamjerke na cijeli proces izrade Strategije?

- Nepoštovanje primjedbi od strane NVO sektora.
- Neinformisanost građana.
- Sam proces je tekao prebrzo.
- Nedovoljna zainteresovanost građana i NVO.
- Građani i NVO nijesu bili blagovremeno informisani o samom procesu.
- Nedostatak povratnih informacija.
- Nijesu mobilisane prave institucije koje bi radile na projektu.
- Mali broj obučenih ljudi da koriste tehnike - metode za identifikovanje i analizu uzroka siromaštva.
- Romi i romske nevladine organizacije su mogli biti više angažovani.

Šta ocjenjujete kao pozitivno u procesu?

- Rad NVO.
- Početak procesa izrade Strategije.
- Čuo se i glas djece.
- Razmišljanje o tome kako izaći iz situacije siromaštva.
- Pozitivno je što su na Strategiji radili i relevantni stručnjaci, pa su izvjesne preporuke u Strategiji urađene korektno, mada vjerovatno nejasno i nedovoljno približeno prosječnom građaninu.

6. Kako vidite ulogu organizacija civilnog društva, posebno NVO, u procesu izrade Strategije? (Na skali od 1 do 5, 1-najmanja uloga)

Prosjek 3

7. Kako vidite proces praćenja realizacije Strategije? Ko će učestvovati u procesu monitoringa i na koji način?

(“Sa načinom kako je društvo kreiralo Strategiju, nema pozitivne realizacije, kao i do sada tako će i dalje raditi i dovesti do marginalizacije sve ono što je od izuzetnog značaja za civilno društvo i NVO sektor.”)

(“Čitava realizacija neće biti kao do sada, biće po etapama i programima - svaki euro će biti kontrolisan od strane Svjetske banke.”)

U procesu monitoringa bi trebalo da učestvuju:

- Donatori
- NVO
- Građani
- Lokalna samouprava
- Političke partije
- Mediji
- Sindikati

Načini monitoringa realizacije Strategije:

- Formiranje stručnih i nadzornih odbora od strane donatora u saradnji sa građanima i NVO.
- Etapno distribuiranje više informacija putem medija na lokalnom i republičkom nivou.
- Organizovanje posebnog predstavničkog tijela preko kojega bismo mogli da učestvujemo.
- Upoznavanje javnosti sa sadržajem procesa.
- Upoznavanje javnosti sa procesom monitoringa.
- Upućivanje građana na koji način mogu da se uključe u proces.

(“Treba dati veća ovlaštenja Romima. Da li će oni biti direktno uključeni? Ako i oni nijesu uključeni, za koga je onda Strategija rađena?”)

8. Da li ćete na neki način biti uključeni u praćenje realizacije dokumenta Strategije?

- Želja postoji, ali ne znaju kako će biti uključeni.
- Svakako ćemo učestvovati, ukoliko proces bude transparentan i istinski bude počela realizacija projekata.

3.3 Stavovi predstavnika medija (o procesu)

Novinari iz 4 crnogorska medija dali su odgovore na pitanja koja su bila posvećena procesu izrade Strategije

1. Koliko ste upoznati sa procesom izrade Strategije? Na koji način ste došli do informacija?

- Neki ispitanici uopšte nijesu upoznati.
- Neki novinari su bili dio grupe novinara za praćenje izrade Strategije. Bili na 3-4 sastanka, gdje su imali priliku da kažu svoje mišljenje. Dobro upoznati do onog dijela do kojeg su ljudi koji su radili u Upravljačkom timu davali informacije, ali kasnije, o samim projektima na kojima se radi, nijesu upoznati.
- Neki su radili emisije o Strategiji.

(“Ko je htio, mogao je da se informiše. Relativno sam informisan, ali za ostatak redakcije nijesam siguran, jer tema nije mnogo interesantna za medije. Medije treba zainteresovati na drugi način: plasirati određeni problem i dati im zadatak da se njime pozabave. Ili dati medijima neki projekat na kom bi mogli da rade.”)

2. Koliko ste upoznati sa načinima za uključivanje građana i medija u proces izrade Strategije?

- Građani nijesu bili uključeni, jer kad god smo pripremali neku emisiju i radili ankete njihovi odgovori su obično bili: *“A šta se mi tu pitamo, šta imamo mi od toga kad odluku svakako donosi neko drugi.”*
- Bilo je informacija koje su davale nevladine organizacije; sastanci koje su organizovali timovi po opštinama, gdje su se ljudi mogli informisati samo da su htjeli.
- Malo su bili informisani, pojašnjenja su trebala da budu bolja;
- Građani nijesu znali da odgovore šta je to siromaštvo. Evo nekoliko odgovora:
“Šta je siromaštvo? Pa to je isto kao kad bi pitali stanovnika Grenlanda šta je to snijeg.”
“Pitajte one koji su nas doveli do ove situacije.”

3. Šta je u pogledu informisanja medija i građana moglo da bude urađeno drugačije – bolje?

- Reklame, džinglovi, bilbordi. Poruka treba da bude kratka, jasna, sažeta.
- Jaka medijska kampanja.
- Jedna adresa na koju se građani uvijek mogu obratiti
- Uz dnevne novine dijeliti liflete, posebne dodatke novinama.
- Sadržaj napraviti jezikom koji je razumljiv građanima.
- Uključivanje svih: Vlade, političkih partija, medija.
- **Problem:** urednici medija nijesu zainteresovani.

4. Šta ocjenjujete kao pozitivno u procesu izrade Strategije?

- Uključenost medija, NVO-a.
- Što se uopšte krenulo sa izradom Strategije.

5. Koje su, po vama, ključne zamjerke na cijeli proces izrade Strategije?

- Nedovoljno i neadekvatno informisanje građana.

6. Ocijenite doprinos medija u procesu izrade Strategije? (na skali od 1 do 5, 1 – najmanja uloga).

- Ukupna ocjena svih učesnika fokus grupe je 3.

7. Kako vidite proces praćenja realizacije Strategije? (Ko bi trebalo da učestvuje u procesu praćenja i na koji način?)

- Više onih koji nijesu učestvovali u pisanju, jer oni koji su pisali ne mogu i da ocjenjuju ono što su sami uradili.
- Kontrolu treba usmjeriti na nekoga ko problem razumije, neko ko sa stručnog aspekta može dati dobar komentar.
- Dobar izbor potrebnih ljudi (stručnjaka), bez obzira gdje i šta rade.
“Učiniti sve javnim, pa neka kontroliše onaj koga interesuje.”

- Moraju učestvovati i ljudi koji su upoznati sa izradom same Strategije.
- Postavlja se pitanje koliko uopšte ima ljudi sa potrebnim kapacitetom.

8. Na koji ćete način biti uključeni u praćenje realizacije dokumenta Strategije?

- Mediji su već uključeni.

9. Vaše sugestije za unapređenje praćenja i ocjenjivanja realizacije Strategije. (učesnici, uloge, nivoi odgovornosti, kapaciteti koji ih preporučuju, kapaciteti koji nedostaju, mogućnosti i načini obezbjeđivanja kapaciteta koji nedostaju)

- Trebalo bi uključiti apsolvante na Ekonomskom fakultetu.
- Neki novi ljudi rasterećeni konflikta.
- Ljudi iz medija koji prate to pitanje.
- Vlada, država, penzioneri, NVO, svi građani.
- Podjela uloga.

3.4 Stavovi predstavnika Saveza samostalnih sindikata Crne Gore (o procesu)

1. Koliko ste upoznati sa procesom izrade Strategije? Na koji način ste došli do informacija?

Predstavnik Sindikata je učestvovao na početku izrade Strategije u Ekspertsnoj grupi . Ekonomsko-socijalni savjet je inicirao projekat, pa je Sindikat bio u toku i prije početka izrade samog dokumenta. Angažovanje je bilo ograničeno zbog neslaganja oko obezbjeđenja relevantnih i adekvatnih podataka.

2. Koliko ste upoznati sa načinima uključivanja građana, radnika-sindikata u proces izrade Strategije?

- Dovoljno su bili upoznati. Uključivanje se vršilo preko opština, preko NVO, Centra za socijalni rad.

3. Šta je u pogledu informisanja Sindikata i građana moglo da bude urađeno drugačije-bolje?

- Svaki projekat nosi poruke građanima. Da bi se suštinski uključili treba jasno saopštiti boljitak – mnogo ozbiljnije pripremiti da bi se građani uključili.

4. Šta ocjenjujete kao pozitivno u procesu izrade Strategije?

Dobro je da je projekat rađen, inicirala ga Svjetska banka, što nije zaobišla Crnu Goru. Dobro je što smo se uključili i imali svoju prezentaciju pred međunarodnim subjektima u Evropi. Prolazimo iste korake kao i drugi.

5. Koje su, po vama, ključne zamjerke na cijeli proces izrade Strategije?

- Nijesu utvrđeni jasni instrumenti na osnovu kojih će se raditi projekat i kako će se raditi stopa siromaštva. Kako doći do toga?

- Porodice i situacije kod građana su različite, da li je to dovoljno da se utvrdi kao osnova?
 - Porodični (socijalni) karton je nedostajao.
- 6. Ocijenite doprinos Sindikata procesu izrade Strategije? (na skali od 1 do 5, 1 – najmanja uloga)**
- S obzirom na to da je Sindikat učestvovao samo u početku procesa, njihov predstavnik nije dao ocjenu.
- 7. Kako vidite proces praćenja realizacije Strategije? (Ko bi trebalo da učestvuje u procesu praćenja i na koji način?)**
- Socijalni dijalog nema pravu sadržinu. Razvijeni svijet nas uči da komuniciramo. Tripartitna tijela, poslodavci, Vlada, Sindikat, NVO bi trebalo da budu uključeni. Funkcija Vlade se treba smanjiti i težište praćenja prebaciti na civilni sektor, Ekonomski-socijalni savjet.
- 8. Na koji ćete način biti uključeni u praćenje realizacije dokumenta Strategije?**
- Planom i programom rada Ekonomsko-socijalnog savjeta.
- 9. Vaše sugestije za unapređenje praćenja i ocjenjivanja realizacije Strategije.**
- Zajedničke obaveze i odgovornosti.
 - Izgradnja kapaciteta je neophodna. Struka mora da dobije više prostora.

3.5 Stavovi predstavnika Saveza penzionera Crne Gore (o procesu)

Pitanja:

1. Koliko ste upoznati sa procesom izrade Strategije? Na koji način ste došli do informacija?

Upoznati u načelu sa osnovnim intencijama dokumenta. Strategija nedovoljno razrađena i nije zaživjela u svim društvenim segmentima koji bi trebalo da daju doprinos da se dođe do određenih rezultata u suzbijanju siromaštva. Do informacija su dolazili putem medija.

2. Da li je, po vama, vaša organizacija imala dovoljno informacija o samom procesu i načinu na koji se možete uključiti u proces izrade dokumenta - Stratetgije?

Nijesu imali informacije, niko im ni od Vladinih tijela ni od nevladinih organizacija nije ponudio saradnju ili tražio podatke koji bi značili doprinos izradi Strategije. Sve je ostalo na individualnom informisanju.

3. Šta je u pogledu informisanja i uključivanja građana i NVO moglo da bude urađeno drugačije-bolje?

Građane treba informisati na popularan način o procesima koji se događaju u privrednom životu Republike. Organizacija penzionera, s obzirom na svoju dobru organizovanost, može dati

stručnu i drugu pomoć svim subjektima (Vladinim tijelima i nevladinim organizacijama) u mnogim oblastima, pitanjima iz oblasti socijalne politike, a sve u pravcu realizacije Strategije.

4. Šta ocjenjujete kao pozitivno u procesu izrade Strategije?

Veoma pozitivno je to da društvo koje se sticajem nepovoljnih okolnosti našlo u veoma ozbiljnom stanju kreće da, na osnovu svih privrednih i društvenih parametara koji čine ukupno bogatstvo društva, obezbijedi dostojanstven život građana, posebno preraspodjelom zajedničkog dobra.

5. Koje su, po vama, ključne zamjerke na cijeli proces izrade Strategije?

Nema sinhronizovanosti svih društvenih činilaca koji objektivno treba da brinu o siromaštvu, a posebno što nema sporazuma između Vlade i nevladinih organizacija oko obezbjeđenja svih bitnih parametara, da se dođe do ozbiljne, realne Strategije za suzbijanje siromaštva u Crnoj Gori.

6. Kako vidite ulogu organizacija civilnog društva, posebno NVO, u procesu izrade strategije? (na skali od 1 do 5, 1-najmanja uloga)

Zapaža se da stalno jačaju ambicije određenih nevladinih organizacija da se što konkretnije, ozbiljnije i ubrzanije radi na Strategiji.

Osjeća se da postoji volja i spremnost kod određenih državnih institucija i NVO da se dođe do dobrog rezultata. Ocjena 3.

7. Kako vidite proces praćenja realizacije Strategije? Ko bi trebalo da učestvuje u procesu monitoringa i na koji način?

Tu je najveći problem. Mnoge institucije (Vladine i nevladine) segmentarno prate realizaciju, uočavaju probleme, ali to ne dobija sistematizaciju na jednom mjestu, tako da se stiče utisak da mnogo činilaca brine o siromaštvu, ali da nema jedinstva u organizaciji praćenja i sučeljavanja siromaštva u raznim oblastima ili društvenim populacijama.

8. Da li ćete na neki način biti uključeni u praćenje realizacije dokumenta Strategije?

Savez penzionera može dati značajan doprinos realizaciji Strategije na način što će uraditi pouzdanu analizu socijalnog položaja ukupne penzionerske populacije, utvrditi evidenciju svih lica koja se nalaze ispod linije siromaštva i lica koja nemaju riješeno stambeno pitanje (ili žive u neuslovnim stanovima).

3.6 Stavovi predstavnika donatora (o procesu)

Dva donatora (UNDP i UNICEF) koja su veoma aktivno učestvovala u procesu izrade Strategije dali su svoje viđenje procesa izrade Strategije i uključivanja civilnog društva i svoja zapažanja koja se odnose na proces implementacije i monitoringa Strategije.

1. Koliko ste upoznati sa načinima za uključivanje građana i organizacija civilnog društva u proces izrade Strategije?

- Potpuno upućeni u proces (organizaciju).
- Najviše kroz saradnju sa NVO.

2. Koliko su, po vašem mišljenju, organizacije civilnog društva i građani iskoristili mogućnost uključivanja u proces izrade Strategije?

- Pitanje se može podijeliti na dva dijela: prvi put je ovako nešto rađeno u Crnoj Gori i tehnički je odrađeno široko (široka participacija).
- Održan je 21 okrugli sto po opštinama, 3 međunarodne konferencije, 3 nacionalne konferencije. Drugo pitanje je koliko je participacija donijela kvaliteta?
- Građani su imali priliku da se uključe u sam proces, jer je bila široka medijska kampanja.
- Građani su komentare mogli da daju i putem otvorenih telefona, sajta, e-mail, a sve ovo su koristili onoliko koliko i za druge procese koriste - nedovoljno.
- Za proces su uglavnom znale nevladine organizacije koje su bile uključene kroz projekte.
- Dosta građana nije znalo šta je to Strategija, bez obzira na medijsku praćenost.
- Da je Upravljačka jedinica imala više vremena vjerovatno bi se više posvetili građanima.

3. Šta je u pogledu informisanja građana i NVO moglo da bude urađeno drugačije-bolje?

- Strategija informisanja je bila dobra, nedostajalo je vrijeme.
- PR kampanja po opštinama je bila dobra: TV spot, lifleti, okrugli stolovi...
- Za buduće kampanje trebalo bi pojačati rad na terenu, lokalnoj zajednici dati veći značaj.
- Na početku nije bilo jasno ljudima šta je to Strategija, šta ona uopšte znači, ne samo građanima nego i samim piscima Strategije – ekspertima. I sad postoje nejasnoće.
- Na Upravljačkoj jedinici je bila odgovornost da što jasnije objasni građanima i NVO-ima samu suštinu procesa.
- Kampanju treba pojednostaviti. Apstraktna objašnjenja treba prebaciti u realne dimenzije procesa.
- Više lifleta, spotova. Trebalo bi da ljudi koji su vodili proces Strategiju predstave “narodnim jezikom”.
- Koncept Strategije jeste malo konfuzan, ali ne bi trebalo da bude problema da se pojasni i objasni da bi makar većina građana mogla da ga razumije.
- Potrebno je bilo identifikovati sve ugrožene kategorije i obezbijediti njihovu participaciju na pravi način.
- Komunikacija sa medijima.

4. Šta ocjenjujete kao pozitivno u procesu izrade Strategije?

- Sam participativni proces, u smislu da se prvi put tako radilo.
- Prvi put se jasno govorilo da postoji siromaštvo.
- Sam dokument, koji ima jako dobre dijelove (socijalna politika, obrazovanje, zdravstvena zaštita).
- Prvi put su se neke međunarodne organizacije okupile oko istog stola da bi pričale o siromaštvu.
- Inicirana i započeta saradnja između nevladinih organizacija i Vlade.
- Shvatanje Vlade da nevladine organizacije mogu biti partneri.
- Stvorena mreža formalnih i neformalnih kontakata za budućnost.

5. Koje su po vama ključne zamjerke na cijeli proces izrade Strategije?

- Nije postojao mehanizam povratne informacije koju je trebalo proslijediti civilnom sektoru

(“Strategiju treba da rade stručnjaci, ali onome koga ispitujete/pitate morate dati povratnu informaciju zašto ono što je rekao nije ili jeste uzeto u obzir. U drugom krugu to obavezno treba uraditi.”)

- Nijesu postavljeni prioriteti.
- Uspostavljanje sistema monitoringa i evaluacije na operativnom nivou.
- Određeni prioriteti da se vežu za nacionalni budžet (Vlada time mora dokazati posvećenost realizaciji).
- Učesnici nijesu znali šta su sljedeći koraci.
- Nije bilo dovoljno saradnje među sektorima, među ministarstvima...
- Sve je bilo prepušteno jednom ministarstvu.
- Možda je razlog i Agenda ekonomskih reformi – nije sve imalo svoje prioritete
- Kratak vremenski rok za izradu Strategije.
- Najveća mana je bila to što su svi mislili da se sve ovo radi zbog Svjetske banke, kredita, a ne zbog građana.
- Nekoordinisanost međunarodnih organizacija koje su radile na procesu.
- Sveopšta koordinacija je bila slaba.

6. Ocijenite doprinos nevladinih organizacija u procesu izrade Strategije? (na skali od 1 do 5, 1-najmanja uloga)

- Ocjena 3.

7. Kako vidite proces praćenja realizacije Strategije? (Ko bi trebalo da učestvuje u procesu praćenja i na koji način?)

- Neophodna je izgradnja kapaciteta institucija koje su zadužene za monitoring, evaluaciju i realizaciju.
- Sistem prioriteta (participativno)
- Vezati prioritete za nacionalni budžet (samo je 3% projekata zemalja koje su do sada uradile Strategiju uspjele da se realizuje).
- Jačanje participativnog procesa (opozicija i dio NVO je nijesu smatrale “svojom”, one su govorile da je to politički dokument bez obzira na to što je iza njega stajala Svjetska banka.
- Dopunjavanje Strategije će ići kroz samu implementaciju.
- Izvještavanje je isti proces kao i izrada.
- Vlada, NVO, međunarodne organizacije.

(“Crna Gora je dužna da sljedeće godine napravi izvještaj u koji je obavezna da uvrsti primjedbe Svjetke banke i sve ostale primjedbe”)

8. Na koji ćete način biti uključeni u praćenje realizacije dokumenta Strategije?

- UNDP – radi II fazu podrške Strategije.
- U oktobru će početi rad na jačanju participativnog procesa privatizacije.
- Devinfo sistem koji će se postaviti na lokalnom nivou.
- UNICEF kroz redovne aktivnosti (zaštita prava isključenih kategorija djece).

9. Koje će biti najveće prepreke u implementaciji Strategije?

- Politička volja

„Pomoć neće doći dok Vlada ne dokaže da je privržena Strategiji (određene projekte mora sama da finansira).”

- Gubitak saglasnosti oko Strategije.
- Nedostatak novca, projekti su dosta ambiciozni (hitno treba napraviti prioritete za projekte – kratkoročni, srednjoročni, dugoročni).
- Lista prioriteta (treba razgraničiti čiji su to prioriteti, Svjetske banke ili naši).
- Budžet nije prilagođen potrebama.
- Preveliko oslanjanje na međunarodnu pomoć.

10. Kako se, po vašem mišljenju, te prepreke mogu prevazići?

- Konsenzus oko glavnih postulata Strategije (glavna odgovornost je na ljudima koji vode proces)
- Strategiju hitno spustiti na lokalni nivo.
- Ako Vlada pokaže privrženost, onda ima šanse izrada sistema monitoringa, evaluacije i izvještavanja.
- Dobrim planiranjem.
- Fokus na najugroženije.
- Dobra koordinacija.
- Revidiranje Strategije (nije isto stanje u trenutku pisanja i implementacije Strategije).

11. Koje će biti najveće prepreke za proces monitoringa (posebno učešće civilnog društva)?

- Dostupnost podataka i njihova relevantnost. Jačanje institucije MONSTATATA (treba “napraviti” Nacionalnu kancelariju za statistiku).
- Jačanje participativnog procesa. Monitoring mora biti transparentan, mora postojati sistem povratne informacije. Podaci koji se daju u svakom momentu moraju biti transparentni i isti za sve.
- Formiranje (formalne) neformalne koalicije među zvaničnim i nezvaničnim zainteresovanim stranama.
- Realnost postignutog će se teško moći vidjeti, jer i vlast i opozicija imaju neko svoje viđenje stvari.
- Koliko će Vlada biti spremna da prihvati monitoring sistem.
- Neuključivanje civilnog društva u kreiranje monitoring sistema.

12. Kako se, po vašem mišljenju, te prepreke mogu prevazići?

- Uspostaviti bazičnu (operativnu) infrastrukturu
- Ojačati monitoring jedinicu
- Postaviti kontakt osobe u ministarstvima
- Monitoring jedinica bi trebalo da napravi koaliciju sa NVO-ima i ostalim subjektima civilnog društva.
- Bolja koordinacija.
- Jasno definisati uloge međunarodnih organizacija.
- Poboljšati koordinaciju međunarodnih organizacija.
- Edukacija svih učesnika.

3.7 Stavovi predstavnika Ministarstva rada i socijalnog staranja (o procesu)

1. Koliko su, po vašem mišljenju, organizacije civilnog društva bile uključene u proces izrade Strategije?

- NVO su bile uključene u samu izradu i prije Vladine odluke.
- Stavovi koje su prikupile NVO preuzete su u integralnoj verziji.
- Nevladine organizacije su bile uključene u savjetodavne odbore.
- Direktna participacija po temama (oblastima) u svim opštinama.
- NVO su bile uključene i na svim konferencijama na lokalnom nivou.
- U Strategiji se pozivalo na istraživanja koja su radile nevladine organizacije.

2. Koliko su, po vašem mišljenju, organizacije civilnog društva i građani iskoristili mogućnost uključivanja u proces izrade Strategije?

- Zbog nedostatka vremena i blizine roka do kad se dokument morao završiti, zbog količine raspoloživog novca - nije do kraja iskorišteno.
- Svi koji su radili i vodili sam proces nijesu ga bili svjesni.
- Prvi put da se na ovakav način radi, nedostajalo je znanja.
- Kada bi se sad ponovo radio dokument, bilo bi bolje (zainteresovanost građana bi bila veća).
- Da je bio drugi krug participacije, bilo bi bolje.
- Čitav proces je išao brzo, taman kad smo uspjeli da podstaknemo ljude da razmišljaju, došlo je vrijeme da se završni dokument mora predati.

3. Šta je u pogledu informisanja građana i NVO moglo da bude urađeno drugačije-bolje?

- Dinamika uključenje – pristizanje sredstava je kasnilo, ne našom voljom, nije vremenski raspoređeno kako treba.
- Vlada je bila u zaostatku u odnosu na nevladine organizacije; nevladine organizacije su počele sa emitovanjem spotova i ostalih aktivnosti u oktobru i novembru, a Vlada u aprilu i maju naredne godine.
- Javna kampanja pratila je dinamiku sredstava.
- Svi su mogli biti informisani o načinima kako da daju svoj doprinos.
- Svi su ušli u proces sa mnogo nepovjerenja i neiskustva. Trebalo je vremena da se svi razumijemo.

4. Šta ocjenjujete kao pozitivno u procesu izrade Strategije?

- Način izrade, ustanovljavanje metodologije je veliki korak naprijed.
- Strategija je bila plod zajedničkog rada Vlade, civilnog sektora, nevladinih organizacija, razgovarali su i politički protivnici i neistomišljenici.
- Naučeno je da se dobrom komunikacijom može doći do zajedničkog rješenja.
- Nema prebacivanja problema sa jednih na druge – problem siromaštva je problem svih nas.

5. Koje su, po vama, ključne zamjerke (nedostaci) na cijeli proces izrade Strategije?

- Trebalo je omogućiti duže trajanje procesa.
- Trebalo je omogućiti prethodnu edukaciju svih koji su učestvovali, svi smo učili u hodu.
- Sami dokument je mogao biti bolji da je bilo drugog kruga participacije.
- Trebalo je da se uključe i različite političke opcije (na opštinskom nivou smo saradivali sa političkim partijama, ali na republičkom nivou te saradnje nije bilo, jer članova opozicije nije bilo u parlamentu).

6. Ocijenite doprinos nevladinih organizacija u procesu izrade Strategije? (na skali od 1 do 5, 1 – najmanja uloga)

- Ocjena 3.5 - 4

7. Kako vidite proces praćenja realizacije Strategije? (Ko bi trebalo da učestvuje u procesu praćenja i na koji način?)

- Praćenje treba usmjeriti prema konkretnim istraživanjima.
- Ponovni proces participacije preko lokalnih zajednica.
- Isti princip izrade samog dokumenta.
- Obezbjedivanje maksimalnog učešća svih (Vlade, NVO...).
- Svakodnevnim aktivnostima se može dati dobar protok informacija.

8. Koje će biti najveće prepreke u implementaciji Strategije?

- Nedostatak novca.
- Veliki broj drugih strategija
- Pitanje prioriteta.

9. Kako se po vašem mišljenju te prepreke mogu prevazići?

- Ne treba optuživati Upravljačku jedinicu za nedefinisanje prioriteta, treba prihvatiti novonastalu situaciju.
- Strategija je “živi dokument”.
- Definisati prioritete.
- Pregovori sa donatorima.
- Prilagoditi budžet.
- Što veće uključivanje svih zainteresovanih, to će dokument biti bolji.
- Jasno nazvati stvari svojim imenom.

10. Koje će biti najveće prepreke za proces monitoringa (posebno učešće civilnog društva)?

- Gajenje nepovjerenja između NVO i Vlade (međusobno optuživanje).
- Neophodno specijalističko znanje (relevantna znanja svih koji učestvuju u monitoringu i realizaciji).
- Znanja o samom monitoringu.
- NVO da nastupaju sa projektima koji će doprinijeti i pomoći, a ne samo kritikovati.

11. Kako se, po vašem mišljenju, te prepreke mogu prevazići?

- Zajednički rad, to je i namjera savjetodavnih tijela, slično procesu izrade Strategije.
- Svakodnevna komunikacija.
- Jedinica koja je za to i uspostavljena.
- Edukacija – ljudi u NVO sektoru su u većoj prilici da stiču dodatna znanja u odnosu na zaposlene u Vladinom sektoru.
- Uvijek pozivati i Vladine činovnike na seminare na kojima se stiču nova znanja.

3.8 Stavovi predstavnika NVO o sadržaju Strategije

UKUPNO UPITNIKA: 30

Pitanja za NVO

1. Kako ocjenjujete uticaj istraživanja/ dokumenata koja su uradile NVO u procesu izrade Strategije za smanjenje siromaštva na sam dokument Strategije, predložene mjere i aktivnosti u pravcu smanjenja siromaštva? Molimo da vaše ocjene date vezano za sljedeće oblasti obrađene u Strategiji:

a) Privredni razvoj, razvoj infrastrukture i životna sredina

1. a) Poljoprivreda i ruralni razvoj

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
2	7	13	8	

2. a) Turizam

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
2	6	12	10	

3. a) Saobraćaj

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
7	7	15	1	

4. a) Energetika

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
7	7	15	1	

5. a) Vodosnabdijevanje i kanalizacija

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
4	6	12	8	

6. a) Životna sredina

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun

	5	16	9	
--	---	----	---	--

7. a) Šumski i vodeni resursi

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
5	4	13	5	3

b) Sektorski prioriteti

1. b) Socijalna i dječija zaštita

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
4	10	9	6	1

2. b) Penzioneri i stari

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
9	9	8	3	1

3. b) Djeca i mladi

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
6	8	9	7	

4. b) Invalidi

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
10	10	10		

5. b) Izbjegla i raseljena lica

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
3	10	10	7	

6. b) Romi, Aškelji, Egipćani

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
2	10	7	8	3

7. b) Obrazovanje

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
2	6	15	7	

8. b) Zdravstvo

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
6	5	8	10	1

c) Ljudska prava

1. c) Ljudska prava i siromaštvo

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
3	9	12	6	

2. c) Rodni aspekti siromaštva

Nikakav	Vrlo mali	Djelimičan	Zadovoljavajući	Potpun
2	12	14	2	

2. Komentari

- S obzirom na to da su NVO-i iz Crne Gore uradili veoma veliki posao po pitanju Strategije, nijesmo zadovoljni obimom podataka i projekata koji su uvršteni u konačnu verziju Strategije, tako da smo kao 'djelimično' ocijenili doprinos NVO-a po pitanju svih oblasti obuhvaćenih u Strategiji.
- Šire i potpunije informisanje građana u vezi sa izradom Strategije, kao i nalaženje načina da se što veći broj ljudi/građana motiviše i uključi u rješavanje problema siromaštva.
- Akcija i dobre volje od strane NVO je uvijek bilo, ali država nije spremna da uvaži i pomogne, a nema ni političku volju za veće zahvate.
- Strategija ne nudi konkretna rješenja. Iz godine u godinu sve je više siromašnih.
- Smatram da je ovo jako kompleksna problematika koja traži uključivanje svih građana, pogotovo nezavisnih intelektualaca, što bi isključilo uticaj politike na izradu Strategije i realizaciju iste.
- Stiče se utisak da Vlada saradnju sa NVO koristi da bi opravdala svoje "demokratsko" djelovanje pred međunarodnim organizacijama kroz uključivanje civilnog sektora u procese planiranja i donošenju odluka, a u stvari vrlo malo predloga i sugestija je prihvaćeno.
- Generalno, NVO je samo "načeo" Strategiju sa neznatno povoljnijim rezultatima kod raseljenih lica.
- S obzirom na to da će uskoro godina dana da je ovaj dokument urađen i usvojen, poražavajuća činjenica je da se ništa nije uradilo po pitanju predloženih mjera i aktivnosti. Država se ne osvrće na ovaj dokument, niti ga pominje kada su u pitanju problemi vezani za razvoj i siromaštvo. Ne mislim da je dokument urađen kvalitetno i na predviđen način, ali, kad već postoji, trebalo bi one oblasti koje su makar djelimično dobro obrađene promovisati.

4. ZAKLJUČCI

- ❑ Nivo informisanosti NVO i ostalih organizacija civilnog društva se razlikuje, neki su bili bolje, a neki lošije (ili nikako) informisani.
- ❑ Način informisanja nije bio adekvatan, kao i sadržaj poruka koje su se upućivale civilnom društvu.
- ❑ Stepen zainteresovanosti civilnog društva za ovu problematiku je različit.
- ❑ Komunikacija među Vladinim institucijama i NVO nije bila zadovoljavajuća (skoro nikada nije bilo povratne informacije o stavovima NVO).
- ❑ Sam proces je prekratko trajao.
- ❑ Uticaj NVO na sam proces nije bio velik.
- ❑ Uticaj NVO na sadržaj dokumenta nije bio značajan, stavovi NVO nijesu se razumjeli (uvažavali) dovoljno na mjestima odlučivanja;
- ❑ Vladin i nevladin sektor su nedovoljno pripremljeni ušli u ovaj proces.
- ❑ Učesnicima u procesu nedostajalo je znanja i vještina, koja bi doprinijela kvalitetnijem vođenju procesa i izradi kvalitetnijeg dokumenta.

5. PREPORUKE

- ❑ Osmisliti sveobuhvatnu strategiju komunikacije-informisanja građana i svih zainteresovanih, (sadržaj poruka koje se šalju građanima treba biti razumljiv).
- ❑ Obezbijediti funkcionisanje pružanja povratne informacije u svim pravcima.
- ❑ Način uključivanja građana i zainteresovanih treba biti jednostavan, a informacija dostupna i na lokalnom nivou.
- ❑ Osmisliti načine za uključenje marginalizovanih kategorija.
- ❑ Jačanje participativnog procesa.
- ❑ Edukovati po različitim osnovama sve učesnike u procesu (o participativnom prikupljanju informacija, monitoringu...).
- ❑ Spustiti proces realizacije Strategije i monitoringa na lokalni nivo.
- ❑ Definisati prioritete.
- ❑ Budžetom RCG izdvojiti sredstva za finansiranje prioritetnih projekata.
- ❑ Jačanje institucije MONSTAT (nacionalne kancelarije za statistiku).
- ❑ Monitoring mora biti transparentan, mora postojati sistem povratne informacije. Podaci koji se daju u svakom momentu moraju biti transparentni i isti za sve.

Naučene lekcije u vezi sa izradom Strategije razvoja i redukcije siromaštva
IZVJEŠTAJ SA FOKUS GRUPE-NEVLADINE ORGANIZACIJE
(Regionalni projekat finansiran od Catholic Relief Services)

Datum: 29.04.2004

Mjesto održavanja fokus grupe: kancelarija CRNVO - Bar

Učestvovali:

Ekolosko drustvo Kalimero-Ulcinj, Udruzenje Starobarana-Bar, NVO Artis-Ulcinj, Udruzenje raseljenih lica Kosmet-Bar, NVO Otvorena skola-Bar, Eko Centar Delfin-Kotor, Društvo roditelja djece sa posebnim potrebama-Bar, NVO Adria za osobe sa posebnim potrebama-Sutomore, Organizacija slijepih za Bar i Ulcinj-Bar

Cilj: dobiti odgovore na pitanja koja su vezana za proces izrade Strategije

Pitanja za učesnike:

1. Koliko ste upoznati sa procesom izrade Strategije?

Na koji način ste došli do informacija?

- Upoznati su putem medija, upoznati su na jednom seminaru u Podgorici Pismenim putem su se obracali da najbolje poznaju tu problematiku, ali do sada nijesu dobili odgovor, niko ih neobavještava o izradi strategije. Nastaviće sa radom.
- Pozvani su bili na jedan seminar, na kojem je bilo 6 NVO iz Crne Gore. To je bio projekat UNDP, kasnije je poslato Vladi, zatim su učestvovali na Pres Konferenciji u Podgorici, ali nije imalo nekog efekta.
- Sa procesom izrade Strategije upoznati su prvi put kada je Vlada organizovala promociju u Ulcinju u novembru mjesecu. Taj seminar je trajao jako malo tako da nije bilo vremena za sugestije.
- Sa procesom izrade Strategije nijesu upoznati, niti su pozivani na bilo koji seminar.
- Direktno učestvovali
- Bili su na tri sastanka, Ministarstvo i nevladine organizacije (dobili su materijal).

2. Da li je po vama, vaša organizacija imala dovoljno informacija o samom procesu i načinu na koji se možete uključiti u proces izrade dokumenta-Strategije?

- Bili su u toku , ali nijesu imali dovoljno informacija o načinu kako da se uključe. Uglavnom su bili pozvani ljudi iz onih NVO-a koje su povezane sa političkom partijom.
- Organizacija je imala informacija preko drugih NVO.
- Imali su neophodne informacije
- Nijesu imali nikakvih informacija o samom procesu izrade Strategije
- Nijesu imali dovoljno informacija
- Imali su dovoljno informacija ali nije bilo dovoljno informacija o načinu kako da se uključe u proces izrade Strategije
- Relativno, informisani su preko Saveza društva roditelja djece sa posebnim potrebama

3. Šta je u pogledu informisanja i uključivanja građana i NVO moglo da bude urađeno drugačije-bolje?

- Informisanost je bila dobra i dostupna svima a što se građani nijesu dovoljno uključili pokazuje da više ne vjeruju samo pisanju već očekuju i konkretne aktivnosti.
- Građani malo poznaju problematiku. Veliki je propust koordinatora procesa.
- Smatraju da bi trebalo uraditi korekciju ovog dokumenta.
- Nezainteresovanost i građana i NVO, građani razmisljaju da li će im se isplatiti trud.
- Trebala je biti veća informisanost putem mejla.
- Trebala je biti bolja organizovanost na lokalnom nivou.
- Bliskim kontaktom sa članstvom, češći informativni sastanci, uz obezbjeđivanje finansijskih sredstava i dr.
- Više tematskih emisija sa NVO sektorom, okruglih stolova na Tv/državnoj ili privatnoj/, veća edukacija građana

4. Da li ste imali prilike da učestvujete u procesu i utičete na sadržaj dokumenta? (Na koji način?)

Odgovori:

- Ispunjavali su Upitnik preko Ministarstva rada i Socijalnog staranja/okrugli sto u Baru i seminar u Tivtu
- Rad sa focus grupama osoba sa posebnim potrebama 1 Sutomoru, 2 Baru i 1 u Podgorici.
- Imali priliku da učestvuju , bili su angažovani od stranog donatora.
- Nijesu imali priliku da učestvuju.
- Da na nivou njihove asocijacije organizacije i bez pozitivnih rezultata, putem direktnih kontakata i amandmansi.
- Učestvovanje na skupovima, nemaju povratnu informaciju koliko je uzvazeno od njihovih primjedbi.

5. Koje su po vama ključne zamjerke na cijeli proces izrade “Strategije”? (Šta ocjenjujete pozitivnim u procesu?)

Pozitivno je što je uopšte pokrenut. Zamjerke se odnose na nepostovanje primjedbi od strane NVO sektora.

- Svi pristupni smatraju da je najveća zamjerka neinformisanost građana.
- Strategija je paušalna i deklarativna, bez svrsishodnih rezultata.
- Mislim da se ne uzvazava previše misljenje NVO sektora

6. Kako vidite ulogu organizacija civilnog društva, i posebno NVO, u procesu izrade strategije?

(na skali od 1 do 5, 1-najmanja uloga)

prosjeak 2,5

Komentar: neuključenost NVO i civilnog društva u kreiranju Strategije kao i u rješavanju svih teških problema u društvu.

7. Kako vidite proces praćenja realizacije Strategije? Ko će učestvovati u procesu monitoringa i na koji način?

Sve organizacije su odgovorile da proces vide usporeno i da nijesu upućene.

“Sa načinom kako je društvo kreiralo Strategiju, nema pozitivne realizacije, kao i do sada tako će i dalje raditi i dovesti do marginalizacije sve ono što je od izuzetnog značaja za civilno društvo i NVO sektor.”

8. Da li ćete na neki način biti uključeni u praćenje realizacije dokumenta Strategije?

- Da, želja postoji ali ne znaju kako će biti uključeni.
- Zainteresovani su za praćenje realizacije dokumenta Strategije
- Svakako ukoliko bude široka transparentnost i istinski bude počela realizacija ovih projekata.

Naučene lekcije u vezi sa izradom Strategije razvoja i redukcije siromaštva
IZVJEŠTAJ SA FOKUS GRUPU-NEVLADINE ORGANIZACIJE
(Regionalni projekat finansiran od Catholic Relief Services)

Datum: 29.04.2004.

Mjesto održavanja fokus grupe: Regionalni centar za razvoj nevladinih organizacija - Bijelo Polje

Učestvovali:

Zenski centar-Kolasin, Roditelji za učenike-Kolasin, Društvo za borbu protiv secerne bolesti-Rožaje, Udruženje inženjera i tehnicara "Science"Rožaje, Ženski centar-Berane, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja –Berane, Omladinski savjet –Berane, Modus Acquirendi-Bijelo Polje, Žene za bolje sutra-Bijelo Polje, Udruženje djece i omladine sa posebnim potrebama-Bijelo Polje, Organizacija slijepih Bijelo Polje i Mojkovac, Udruženje "Patrija"-Berane-Andrijevića

Cilj: dobiti odgovore na pitanja koja su vezana za proces izrade Strategije

Pitanja za učesnike:

1. Koliko ste upoznati sa procesom izrade Strategije?

- Vrlo malo smo upoznati
- Djelimično upoznati
- Nismo upoznati
- Upoznati u potpunosti

Na koji način ste došli do informacija?

- Direktno učestvovali u identifikovanju uzroka siromaštva na sjeveru Crne Gore regionalni partneri u procesu izrade Strategije
- Preko e mailova koje smo dobijali od drugih NVO,
- Upitnika
- Medija
- Direktni učesnici focus grupe u Bijelom Polju i Kolašinu
- Saveza udruženja djece i omladine sa posebnim potrebama Nikšić
- Prezentacija Strategije od strane Vlade-Kolašin
- Licni kontakti
- Na seminaru koji je organizovan od strane OSCE u julu 2003
- Konsultacije sa Vladinim timom koji je radio na Strategiji

- Na sastanku sa UNDP
- Dobili smo izvjestaje o uzrocima siromastva i Preporuke civilnog društva za Strategiju

2. Da li je po vama, vaša organizacija imala dovoljno informacija o samom procesu i načinu na koji se možete uključiti u proces izrade dokumenta-Strategije?

- Jeste, bili smo direktni učesnici u procesu izrade dokumenta Strategije
- Nije imala dovoljno informacija
- Potpuno ne informisani o načinu na koji se može uključiti u proces izrade dokumenta – Strategije
- Nismo bili adekvatno informisani

3. Šta je u pogledu informisanja i uključivanja građana i NVO moglo da bude urađeno drugačije-bolje?

- Direktno putem telefona informisati NVO
- Da Drzava bude više zainteresovana da se građani više uključe (veći broj fokus grupa i neposrednih kontakta)
- Da Vlada obuči ljude –formira timove koji će u radu sa Fokus grupama doći do informacijam o uzrocima i mogućim resenjima problema siromastva
- Veću zainteresovanost i samih NVO
- Primjeniti što veći broj tehnika u ispitivanju javnog mnjenja (upitnici, intervjui, ankete ..)
- Više informacija o tome na lokalnim medijima
- Proslijediti upitnike preko „Gradjanina”
- Da Vlada obezbijedi finansijska sredstva NVO ima, da bi sprovele šire istraživanje
- Da se obezbijede sredstva za NVO koje se bave sociohumanim problemima kako bi uradile socijalnu kartu svojih članova.
- Forumi građana
- Distribuiranje letaka
- Aktivno konsultovanje građana i Vlade

4. Da li ste imali prilike da učestvujete u procesu i utičete na sadržaj dokumenta?

- Da
- Djelimično
- Ne

Na koji način?

- Učesnik fokus grupe
- Učesnik okruglog stola
- Predlozi, sugestije, komentari koje smo iskazali u odnosu na Izvještaj o uzorcima siromaštva i preporuke civilnog društva.
- Regionalni partneri u procesu izrade Strategije

5. Koje su po vama ključne zamjerke na cijeli proces izrade Strategije?

- Sam proces je tekao prebrzo

- Nedovoljna zainteresovanost građana da se uključe u proces izrade Strategije
- Građani nijesu bili blagovremeno informisani o samom procesu od samog početka
- Nedovoljna informisanost kako građana tako i NVO a
- Nedostatak povratnih informacija
- Trebalo bi parcijalno resavati neke stvari
- Nije ispoljena dovoljna ozbiljnost od strane Drzave
- Trebalo je angazovati veći broj nevladinih organizacija bez obzira na profil organizacije
- Sto u procesu izrade Strategije nije stavljen akcenat na socio-humane organizacije
- Treba uključiti škole, sindikate, Centre za socijalni rad
- Nijesu mobilisane prave institucije koje bi radile na projektu
- Nije stvoren prostor za sadržajnije donošenje odluka
- Mali broj obučeni ljudi da koriste tehnike-metode za identifikovanje i analizu uzroka siromastva i tako se uključe u proces izrade Strategije
- Stampaње etapnih izvještaja u toku samog procesa
- Etapno izvještavanje u toku samog procesa izrade Strategije, zbog mogućih predloga, sugestija od strane samih građana prije konačne izrade dokumenta

Šta ocjenjujete pozitivnim u procesu?

- Rad NVO
- Što se krenulo sa izradom Strategije
- Što se organizuju fokus grupe i nakon izrade Strategije

**6. Kako vidite ulogu organizacija civilnog društva, i posebno NVO, u procesu izrade Strategije?
(na skali od 1 do 5, 1-najmanja uloga)**

- Prosjek 4.70

7. Kako vidite proces praćenja realizacije Strategije? Ko će učestvovati u procesu monitoringa i na koji način?

Citava realizacija neće biti kao do sada, biće po etapama i programima-svaki euro će biti kontrolisan od strane Svjetske banke. U procesu monitoringa bi trebali da učestvuju

- Donatori
- Nvo
- Građani
- Lokalna samouprava

Formiranje stručnih i nadzornih odbora od strane donatora u saradnji sa građanima i NVO ima Anketiranje građana-ispitivanje javnog mnjenja

Distribuiranje etapno više informacija putem medija na lokalnom i republičkom nivou

8. Da li ćete na neki način biti uključeni u praćenje realizacije dokumenta Strategije?

- To ne zavisi od nas
- Zavisi od više faktora (donatora, lokalne samouprave, vlade)
- zavisi od nas samih koliko ćemo biti zainteresovani da se uključimo u praćenje realizacije dokumenta „Strategije“

Naučene lekcije u vezi sa izradom Strategije razvoja i redukcije siromaštva
IZVJEŠTAJ SA FOKUS GRUPE-NEVLADINE ORGANIZACIJE
(Regionalni projekat finansiran od Catholic Relief Services)

Datum: 26.05.2004.

Mjesto održavanja fokus grupe: CRNVO, Podgorica

Učestvovali:

Udruženje mladih s hendikepom Crne Gore, Green home, Sigurna ženska kuća, Ekološko- pravni centar, Dječiji horizonti, CAZAS

Cilj: dobiti odgovore na pitanja koja su vezana za proces izrade “Stratetgije”

Pitanja za učesnike:

1. Koliko ste upoznati sa procesom izrade Strategije?

(Na koji način ste došli do informacija?)

Odgovori:

- Nijesu dovoljno upoznati sa procesom izrade Strategije. Ne znaju koliko dani proces traje, do kada će trajati i da li je i šta po tom pitanju do sada urađeno. Generalno- loša informisanost. U novinama je izvještavano o konferencijama na temu projekta ali konkretnih informacija o Strategiji nije bilo. Do najvećeg broja informacija došli preko meiling liste.
- Do informacija sam došli preko novina. Ali zapravo to je bilo čitanje naslova jer sem punog naziva Strategije o samoj Strategiji se nije moglo mnogo saznati.
- O Strategiji smo se informisali prateći medijska tretiranja date teme, kroz spot koji je pozivao na uključnje.

2. Da li je po vama, vaša organizacija imala dovoljno informacija o samom procesu i načinu na koji se možete uključiti u proces izrade dokumenta-Strategije?

- Okvirne informacije o adresama na koje se možemo javiti dobili smo putem medija i e-maila
- imali smo (nepotpune) informacije, prije svega zato što smo učestvovali u jednoj od radnih grupa.
- Informacije smo dobili posrednim putem tj. kroz dokument Strategije smanjenja siromaštva u Srbiji u kojem smo pronašli adrese na koje možemo da se obratimo i uključimo u proces.
- Informacije smo dobili, ali ne zahvaljujući sredstvima javnog informisanja

3. Šta je u pogledu informisanja i uključivanja građana i NVO moglo da bude urađeno drugačije-bolje?

- više TV emisija otvorenog tipa
- isticanje pozitivnih primjera iz okruženja
- izrada adekvatnog spota
- uvođenje informativnih telefona
- objavljivanje informatora u kojem će biti zastupljene sve informacije o projektu.
- objavljivanje dokumenta Strategije i poklanjanje istog uz primjerak neke od dnevnih novina uz pozivno pismo za učešće u Strategiji i pojašnjenje same strategije
- Uputiti informacije ciljnim grupama, označiti koji dio Strategije je direktno vezan za problematiku kojom se iste bave
- uključiti mjesne zajednice i lokalnu samoupravu u proces informisanja građana o Strategiji

4. Da li ste imali prilike da učestvujete u procesu i utičete na sadržaj dokumenta? (Na koji način?)

- učestvovali kao konsultanti u dijelu na kojem je Unicef radio.
(Konsultanti u radu sa djecom)
- posredno učestvovali. NVO koje se bave pitanjem djece sa posebnim potrebama poslale su svoje zajedničke preporuke. Nemamo povratnih informacija.
- NVO koje se bave pitanjem zaštite životne sredine uputile su svoje preporuke.
- Na jednom od okruglih stolova na datu temu dali smo prijedloge ali ne znamo da li su usvojeni.

5. Koje su po vama ključne zamjerke na cijeli proces izrade "Strategije"?

(Šta ocjenjujete pozitivnim u procesu?)

- Čuo i glas djece
- Pozitivan je uopšte rad na izradi Strategije
- Razmišljanje o tome kako izaći iz situacije siromaštva.
- Pozitivno je što su na strategiji radili i relevantni stručnjaci pa su izvjesne preporuke u Strategiji urađene korektno, mada vjerovatno nejasno i nepribližno prosječnom građaninu.

Osnovna zamjerka – pasivnost NVO

6. Kako vidite ulogu organizacija civilnog društva, i posebno NVO, u procesu izrade strategije? (na skali od 1 do 5, 1-najmanja uloga)

- 1-2

7. Kako vidite proces praćenja realizacije Strategije? Ko će učestvovati u procesu monitoringa i na koji način?

- Upoznavanje javnosti sa procesom monitoringa.
- Upućivanje građana na koji način mogu da se uključe u proces
- Monitoring (lokalna samouprava, sindikati, građani, političke partije, mediji)

8. Da li ćete na neki način biti uključeni u praćenje realizacije dokumenta „Strategije“?

- Zainteresovani smo za uključivanje.
- Da se organizuje posebno predstavničko tijelo preko koga bismo mogli da učestvujemo

Naučene lekcije u vezi sa izradom Strategije razvoja i redukcije siromaštva

IZVJEŠTAJ SA FOKUS GRUPU – NEVLADINE ORGANIZACIJE
(Regionalni projekat finansiran od Catholic Relief Services)

Datum: 29.6.2004.

Mjesto održavanja fokus grupe: kancelarija CRNVO-a,

Učestvovali:

Početak, Rrom, Humanitarac, Feniks

Cilj: dobiti odgovore na pitanja koja su vezana z aproces izrade Strategije

1. Koliko ste upoznati sa procesom izrade Strategije? Na koji način ste došli do informacije?

- Obaviješteni smo da treba da se radi strategija od nevladinih organizacija, takođe neku informaciju smo dobili i od Ministarstva rada i stranih organizacija. U sam proces rada bio je uključen jedan naš član; a pored rada na Strategiji radili smo veliko istraživanje po pitanju Roma
- Nikada nismo dobili poziv za učešće u rad grupe. U svim dokumentima se piše da smo učestvovali ali mi u stvari nismo ništa radili jer nismo bili ni na jedan sastanak. Mogli smo dati veliki doprinos jer imamo redovno ažurirane podatke o stanju na seoskom području na teritoriji Crne Gore o školama, broju učenika, uslovima u tim školama. Obrazovanje je gorući problem ali u samom tekstu nije puno obrađeno.
- Upoznati smo jer smo bili uključeni u rad fokus grupa. Ono što smo mi radili u samom dokumentu se malo vidi tek u nekim rečenicama. Sve ono što smo radili nije bilo konkretno, trebalo je navesti cifre, koliko svaki projekat košta. Takođe, naš predlog je bio da se naprave projekti po opštinama, i kada se kredit odobri da sredstva idu u budžet opština pa da se nevladine organizacije mogu obratiti na jedno mjesto za dodjelu sredstava. Sve u svemu imali smo dovoljno informacija.
- Najmanje se daje Romskim organizacijama. Nismo baš informisani o svemu, informacije smo dobijali preko medija, preko istraživanja, bili smo na par sastanaka. Romi su u Crnoj Gori marginalizovani , treba ih više zapošljavati.

2. Da li je po vama, vaša organizacija imala dovoljno informacija o samom procesu i načinu na koji se možete uključiti u proces izrade dokumenta Strategije?

- Medijska kampanja je odlično odrađena – radio i TV, bilo je dovoljno poziva, svi su mogli ako su htjeli dobiti kvalitetnu informaciju. Lifleti koji su odrađeni za tu priliku

ostavljani su svuda gdje su ih i “obični” građani mogli vidjeti – u opštinama, na ulici....

- Ministarstvo rada je moralo biti aktivnije, trebali su poslati neko zvanično obavještenje. Pitali Ministarstvo zašto nas niko nije o ničemu obavještavao a dobili odgovor da treba poslati zvaničan dopis. Dosta informacija dobili od drugih NVO koje su od početka uključene u ovaj proces.
- Mi smo bili dobro obaviješteni, bili smo uključeni direktno u rad grupe. Međunarodne organizacije su dale veliki doprinos – UNDP, UNICEF.
- Nemamo tehničkih uslova da bi bili redovno obavještavani tj. dobijali smo informacije pute TV-a ili od partnerskih organizacija.

3. Šta je u pogledu informisanja i uključivanja građana i NVO moglo da bude urađeno drugačije, bolje?

- Daj bože da nastave ovakvu praksu. Iznenadjeni smo ovakvim pristupom prema Romskim organizacijama. Dali su nam mogućnost da se uključimo kroz građanske forume rađene su fokus grupe sa – romima, djecom sa posebnim potrebama. Trebalo je napraviti neku publikaciju u vidu informatora koji bi sadržao samo kratke informacije o svojoj priči oko Strategije. Napraviti neki letak ukoliko se ima novca za to sa ovim informacijama.
- Mogli bi se napraviti da u jednom dodatku koji bi išao sa dnevnim novinama izađe informacija o samom projektu. Sa TVCG napraviti dogovor da se povremeno naprave razgovori sa donatorima, Vladom, nevladinim organizacijama da bi mogli da prezentuju svoj rad i u tim emisijama dati informacije o samom projektu kao i o projektima organizacije.
- Napraviti neki časopis. Napraviti neku mrežu organizacija preko koje bi informacije cirkulisale brže i lakše.
- Besplatne telefonske linije
- Od nekih donatora je tražen novac da se ljudima koji su učestvovali u fokus grupama da neka povratna informacija o onome što je ušlo u Strategiju, kakav je bio njihov doprinos ali ta sredstva nijesu dobijena.

4. Da li ste imali prilike da učestvujete u procesu i utičete na sadržaj dokumenta? Na koji način?

- Kroz mrežu romskih nevladinih organizacija rađeno je istraživanje o Romima sa ISSP a inicirano je od UNDP i rezultati tog istraživanja su ušli u sam tekst Strategije. Jer da nije bilo Romske mreže, odnosno ovog istraživanja u samom tekstu Strategije o Romima ne bi bilo mnogo riječi.
- Bili smo uključeni kroz istraživanje, kroz savjetodavne odbore
- Samostalno smo radili istraživanje o prilivu i odlivu učenika u seoskim školama, koje smo predali Ministarstvu obrazovanja jer one podatke kojima oni raspolažu nijesu validni.
- Koliko je urađeno, koliko su se svi potrudili je dobro ali ne treba se zadržati na tome nego se treba potruditi da to što je napisano bude i realizovano.

5. Koje su po vama ključne zamjerke na cijeli proces izrade Strategije? Šta ocjenjujete pozitivnim u procesu?

Negativno

- Romi i romske nevladine organizacije su mogle biti više angažovane
- Fali povratna informacija ljudima koji su učestvovali u fokus grupama
- Organizacijama treba/trebalo je dodijeliti konkretne zadatke
- Očekuju da će biti uključeni ako ne u rad a ono makar u monitoring implementacije Strategije

Pozitivno

- sama mogućnost učestvovanja
- to što su Romi bili uključeni

6. Kako vidite ulogu organizacija civilnog društva, i posebno NVO, u procesu izrade Strategije? (Na skali od 1 do 5, 1 najmanja uloga)

- 2-3

7. Kako vidite proces praćenja realizacije Strategije? Ko će učestvovati u procesu monitoringa i na koji način?

- Mreža Romskih organizacija će učestvovati u monitoringu, trudićemo se da evidentiramo i pozitivne i negativne korake. Treba da se radi onako kako je rečeno.
- Davanjem većeg ovlaštenja Romima; da li će oni biti direktno uključeni jer ako i oni nijesu uključeni za koga je onda Strategija rađena
- Vlada, opštine, nevladine organizacije, nacionalna vijeća (ako se donese zakon o njima), međunarodne organizacije – COE; OSCE..., mediji, pojedina ministarstva
- Svi ćemo učestvovati
- Svako posebno a svi zajedno
- Češće treba praviti sastanke za nevladine organizacije na kojima bi jedni drugima prenosili informacije o onome što radimo

8. Da li ćete na neki način biti uključeni u praćenje realizacije dokumenta Strategije?

- Naša organizacija u svojim ciljevima ima i obrazovanje tako da se nadamo da ćemo sigurno biti uključeni u samu realizaciju
- Pripremili smo se i spremni smo da uzmemo učešće, svjesni svojih mogućnosti i kvaliteta
- Zapošljavanje, socijalna pitanja, kultura, to su oblasti u kojim ćemo se mi najviše uključiti
- Vjerujemo da ćemo biti uključeni
- Više pažnje treba posvetiti konkretizaciji
- Prioriteti nijesu dobro definisani